p-ISSN 0044-1600
e-ISSN 2392-3458

Zagadnienia Ekonomiki Rolnej
Problems of Agricultural Economics

www.zer.waw.pl

3(356) 2018, 127-149

DOI: 10.30858/zer/94481

WZROST GOSPODARCZY A KWESTIA BEZPIECZEŃSTWA ŻYWNOŚCIOWEGO WYBRANYCH REGIONÓW I KRAJÓW ŚWIATA

KRYSTYNA ŚWIETLIK

Abstrakt

Celem artykułu było pokazanie związków i zależności pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego a stanem bezpieczeństwa żywnościowego w wybranych regionach i krajach świata w latach 2012-2015. Głównym źródłem informacji były wtórne dane statystyczne zaczerpnięte z baz Głównego Urzędu Statystycznego, Organizacji Narodów Zjednoczonych, Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego, raporty Global Food Security Index oraz literatura przedmiotu. Przeprowadzone analizy ujawniły znaczne terytorialne zróżnicowanie poziomu PKB i bezpieczeństwa żywnościowego. Stwierdzono, że wyższemu poziomowi PKB towarzyszy wyższy poziom bezpieczeństwa żywnościowego, a największa poprawa bezpieczeństwa żywnościowego dokonała się w krajach o najwyższym tempie wzrostu PKB per capita. Wysoka korelacja pomiędzy tymi wskaźnikami sugeruje, że podstawowym warunkiem poprawy światowego bezpieczeństwa żywnościowego jest wzrost gospodarczy i zwiększenie realnych dochodów, zwłaszcza mieszkańców mniej zamożnych krajów.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, PKB na mieszkańca, parytet siły nabywczej, światowe bezpieczeństwo żywnościowe, kraje nisko i wysoko rozwinięte.

Kody JEL: H55, 010, 047.

Wstęp

Z definicji wzrost gospodarczy rozumiany jest jako „stałe zwiększanie zdolności danego kraju do produkcji towarów i usług pożądanych przez ludzi" (Nasiłowski, 2016, s. 373) lub „proces powiększania podstawowych wielkości makro-

Dr hab. Krystyna Świetlik, prof. IERiGŻ-PIB, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Zakład Badań Rynkowych; ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa (krystyna.swietlik@ierigz.waw.pl).

ekonomicznych w gospodarce, a w szczególności proces powiększania produkcji w skali całej gospodarki" (Krugman i Wells, 2012, s. 9; Milewski (red.), 2012, s. 242). Najbardziej popularnym miernikiem wzrostu gospodarczego jest produkt krajowy brutto (PKB), a dla porównań między krajami – PKB *per capita*. PKB obrazuje końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej (GUS, 2017). Powszechnie uważa się, że jest on najbardziej syntetyczną miarą zamożności społeczeństw (Lis, 2011) i najlepszym miernikiem poziomu bogactwa narodów (dobrobytu ekonomicznego) (Burda i Wyplosz, 2013). Główną zaletą PKB jako syntetycznego miernika jest reprezentatywność. Wyraża on bowiem w syntetycznej postaci rozwój całej działalności wytwórczej, a więc jego dynamika jest odbiciem działania wszystkich czynników wzrostu gospodarczego w danym społeczeństwie. Z kolei poziom PKB na jednego mieszkańca i proporcje jego podziału oraz struktura rzeczowa jego konsumowanej części wyrażają w sposób syntetyczny materialny standard życiowy danego społeczeństwa. Wzrost PKB *per capita* jest interpretowany jako polepszenie sytuacji materialnej obywateli, a jego spadek – jako pogorszenie zamożności (Daras, Zienkowki i Żółkiewski, 2006). Wielkość PKB przekłada się na dochody osobiste ludności, które są głównym czynnikiem decydującym o poziomie zaspokojenia potrzeb. Jak stwierdzają Bywalec i Rudnicki (2002, s. 88), „wzrost zaspokojenia potrzeb (poziomu życia) będzie następował wówczas, gdy wzrośnie PKB, a wraz z nim fundusz spożycia w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Taki dopiero rozwój gospodarczy jest rozwojem realnym, korzystnie odczuwanym przez całe społeczeństwo, a przynajmniej znaczną jego część".

Mimo niewątpliwych zalet produktu krajowego brutto jako miernika wzrostu gospodarczego, we współczesnej literaturze ekonomicznej jest on krytykowany. Wśród głównych kierunków krytyki PKB wskazuje się m.in. pomijanie wielu kluczowych aspektów jakości życia ludności. PKB nie obejmuje wartości wielu usług, w tym m.in. produkcji gospodarstw domowych na własne potrzeby czy aktywności w Internecie, a także użyteczności czasu wolnego oraz wypoczynku. PKB nie mierzy działalności nierejestrowanej (czyli szarej strefy), nie uwzględnia efektów zewnętrznych, np. degradacji środowiska naturalnego obniżającego poziom życia ludności, a jednocześnie ujmuje koszty społeczne niemające wpływu na wzrost dobrobytu, takie jak wydatki państwa na zbrojenia i administrację oraz produkcję używek, tzw. antydóbr, szkodzących środowisku, zdrowiu i życiu ludzi. PKB nie ujawnia długu, zarówno publicznego, jak i prywatnego oraz jakości świadczonych usług społecznych. W rachunku PKB nie są także brane pod uwagę rzeczywiste proporcje podziału dochodu i bogactwa w ramach danego społeczeństwa. PKB nie pokazuje istniejących nierówności dochodowych pomiędzy poszczególnymi grupami ludności danego kraju, nie uwzględnia więc istniejącej w większości krajów świata wysoce nierównej dystrybucji dochodu, która negatywnie wpływa na jakość życia mieszkańców (Lis, 2011; Mankiw i Taylor, 2016; Stiglitz, Sen i Fitoussi, 2010). Wśród stosunkowo nowych zastrzeżeń wobec PKB jako miernika wzrostu gospodarczego podnosi się kwestię, że w wyniku globalizacji, której jednym z przejawów są działania ponadnarodowych korporacji, występują trudności z lo-

kalizacją miejsca powstawania produktu krajowego poszczególnych państw (Van den Berg, 2007). Krytyczny stosunek do PKB podzielają zwolennicy koncepcji zrównoważonego rozwoju, którzy koncentrują uwagę na ochronie środowiska naturalnego oraz idei zmniejszania nierówności ekonomicznych (Florczak, 2008; Rosicki, 2010). Z powodu wielu wad PKB rozwinęły się badania nad alternatywnymi miernikami wzrostu gospodarczego i dobrobytu ludności (Cieślik, 2008; Miciuła, 2015). Do tej pory nie udało się jednak znaleźć innej, uniwersalnej miary w tym zakresie, mimo że wariantów miar jest coraz więcej i są one coraz bardziej kompleksowe[1]. Alternatywne mierniki również nie są pozbawione mankamentów, a ich założenia metodyczne pozostają dyskusyjne. Te niedostatki powodują, że nie znalazły one powszechnego uznania. Dlatego, mimo zastrzeżeń, PKB i PKB *per capita* oraz ich stopy wzrostu wciąż pozostają powszechnie stosowanymi miarami aktywności makroekonomicznej, przydatnymi do badań dynamiki rozwoju oraz porównywania w skali międzynarodowej poziomu życia bądź monitorowania konwergencji lub dywergencji gospodarczej. Efektem wzrostu PKB jest wzrost zamożności społeczeństwa i zwiększenie możliwości zaspokojenia jego potrzeb.

Spośród ogółu potrzeb ludzkich, potrzeby w zakresie wyżywienia należą do najważniejszych z uwagi na egzystencjalny charakter i najwyższy stopień pilności ich zaspokojenia (Kowrygo, 2000). Dlatego dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego (*food security*) towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów. Pożywienie powinno nie tylko zaspokajać potrzeby żywieniowe człowieka, ale także musi być bezpieczne, tzn. nie może niekorzystnie wpływać na stan jego zdrowia (Gawęcki, 2004). Stosownie do terminologii przyjętej podczas Światowego Szczytu Bezpieczeństwa Żywnościowego w 2009 roku bezpieczeństwo żywnościowe oznacza sytuację, w której wszyscy ludzie przez cały czas mają fizyczny, społeczny i ekonomiczny dostęp do wystarczającej, bezpiecznej i pożywnej żywności, która zaspokaja ich potrzeby żywieniowe i preferencje żywnościowe niezbędne do aktywnego i zdrowego życia (*The State of...*, 2016). Zgodnie z powyższą definicją, jednym z warunków, który musi być spełniony, aby zagwarantować jednostce bezpieczeństwo żywnościowe jest ekonomiczna dostępność żywności. Jest ona zapewniona wówczas, gdy każda jednostka, każde gospodarstwo domowe posiada wystarczające zasoby, tj. odpowiednią siłę nabywczą umożliwiającą nabycie żywności w odpowiedniej ilości i jakości (Weingärtner, 2005). Sposobem oddziaływania na nią jest stwarzanie warunków do wzrostu dochodów osobistych ludności, a ściślej do wzrostu dochodu realnego, tj. przewyższającego dynamikę cen towarów i usług (Małysz, 2009). Ponieważ dochody są pochodną PKB, decydujące znaczenie w ich kształtowaniu ma wzrost gospodarczy. Z tego względu w podjętych rozważaniach kwestie wzrostu gospodarczego przyjęto za główny punkt odniesienia dla ocen bezpieczeństwa żywnościowego z perspektywy makroekonomicznej.

[1] Raport Banku Światowego pt. *Zmieniające się bogactwo narodów 2018* analizuje poziom bogactwa 141 krajów w latach 1995-2014 poprzez stworzenie jednej miary z kilku wskaźników, takich jak: kapitał naturalny, kapitał ludzki, kapitał wytworzony oraz aktywa zagraniczne netto (Lange, Wodon i Carey (red.), 2018).

Materiał i metodyka badań

Celem artykułu było przedstawienie geograficznego zróżnicowania poziomu PKB i stanu bezpieczeństwa żywnościowego wybranych regionów i krajów świata, ujawnienie sprzężeń pomiędzy poziomem zamożności społeczeństw mierzonym wielkością PKB *per capita* a pozycją zajmowaną przez dane państwo w rankingu Światowego Indeksu Bezpieczeństwa Żywnościowego (*Global Food Security Index*, GFSI) oraz wskazanie związków między zmianami PKB i zmianami poziomu bezpieczeństwa żywnościowego. Podstawowym problemem badawczym była próba znalezienia odpowiedzi na pytania, czy wobec licznych ułomności zasadne jest traktowanie PKB, jako jednego z głównych czynników decydujących o poziomie bezpieczeństwa żywnościowego, czy i w jakim stopniu tempo wzrostu gospodarczego przekłada się na zmiany wskaźników bezpieczeństwa żywnościowego oraz jak kształtują się te zależności w krajach o różnym poziomie zamożności. Zakres czasowy analiz obejmował lata 2012-2015, co wynikało z dostępności danych. Dane dotyczące wielkości PKB ogółem i w przeliczeniu na jednego mieszkańca oraz średnich rocznych stóp wzrostu gospodarczego zaczerpnięto z baz danych Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Przedstawiono je zgodnie ze stosowanym przez ONZ podziałem świata na kraje rozwinięte gospodarczo, rozwijające się i transformujące się, tj. zmieniające typ gospodarki oraz w przekroju poszczególnych kontynentów (*National Accounts*..., 2017). Analizie poddano także wielkości PKB według parytetu siły nabywczej (*Purchasing Power Parity*, PPP), wyliczone w ramach programu porównań międzynarodowych prowadzonych przez Bank Światowy. Parytet odzwierciedla siłę nabywczą waluty danego kraju, a ich jednostką jest wspólna waluta umowna, tj. dolar międzynarodowy. Do badania wytypowano kraje w podziale stosowanym przez Bank Światowy i Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), wykorzystując bazę danych MFW zaktualizowaną w październiku 2017 roku. Na podstawie średnich rocznych stóp wzrostu PKB ogółem oraz PKB *per capita* (w ujęciu nominalnym i realnym) i według parytetu siły nabywczej obliczono skumulowane indeksy wzrostu gospodarczego w latach 2012-2015, przyjmując rok 2012 za rok bazowy. Stan bezpieczeństwa żywnościowego zobrazowano przy pomocy Światowego Indeksu Bezpieczeństwa Żywnościowego (GFSI) opracowywanego od 2012 roku na zlecenie firmy Du Pont przez Economist Intelligence Unit (EIU). GFSI powstaje na podstawie 28 czynników pomiaru podzielonych na trzy kategorie: osiągalność cenowa, dostęp do żywności oraz jakość i bezpieczeństwo żywności. Jest rankingiem państw (w liczbie 105 w 2012 r. i 109 w 2015 r.) uszeregowanych według ich poziomu bezpieczeństwa żywnościowego. Wartości wskaźników syntetycznych są przypisywane do czterech grup krajów na świecie różniących się pod względem poziomu dochodów oraz prezentowane w ujęciu regionalnym. W 2015 roku do krajów o wysokim poziomie dochodów zaliczono kraje, w których wartość dochodu narodowego brutto (DNB) na 1 mieszkańca wyniosła 12 616 USD i więcej, a do krajów o dochodach wyższych od średniego poziomu – kraje, w których DNB *per capita* kształtował się w granicach 4086-12 615 USD. Grupę krajów o dochodach niższych od średniego poziomu tworzyły kraje, w których DNB

na 1 mieszkańca zawierał się w przedziale 1036-4085 USD. Za kraje o niskich dochodach uznano te, w których wartość DNB *per capita* wyniosła 1035 USD i mniej. W celu empirycznej weryfikacji siły zależności pomiędzy poziomem PKB *per capita* a poziomem GFSI posłużono się współczynnikiem korelacji liniowej Pearsona. Wartości PKB przyjęto za zmienne objaśniające, a wartości GFSI za zmienne objaśniane. Współczynniki korelacji obliczono dla 20 krajów o najwyższym poziomie zamożności i 20 krajów najbiedniejszych w 2015 roku. Do oceny zebranego materiału zastosowano metodę statystyki opisowej i porównawczej.

Zmiany PKB w wybranych regionach i krajach świata w latach 2012-2015

Według szacunków ONZ w 2015 r. produkt krajowy brutto wytworzony na Ziemi miał wartość 74,18 bilionów dolarów (w cenach bieżących) wobec 74,8 bilionów w 2012 roku, z czego 57,6% wytworzyły kraje rozwinięte (*National Accounts*..., 2017). Udział krajów rozwijających się w tworzeniu globalnego PKB sięgał 39,7%, a transformujących się 2,7%. W porównaniu z 2012 rokiem udział krajów rozwiniętych i transformujących się w wartości światowego PKB obniżył się odpowiednio o 1,7 i 1,3 pkt. proc., przy wzroście udziału krajów rozwijających się o 2,9 pkt. proc. (*National Accounts*..., 2017) (tab. 1). Udział Polski w światowym PKB w 2015 roku wyniósł 0,6% wobec 0,7% w 2012 roku.

W 2015 roku, w porównaniu z 2012 rokiem, światowy produkt brutto (w USD) zwiększył się realnie o 7,6%, przy stabilnym, lecz bardzo zróżnicowanym terytorialnie tempie w poszczególnych latach. Okres ten nie był zbyt korzystny dla gospodarki światowej. Rozprzestrzeniająca się druga fala światowego kryzysu zapoczątkowanego w 2008 roku (Nawrot, 2009; *Polska wobec*..., 2009; *Światowy kryzys*..., 2009), który na gruncie europejskim przerodził się w kryzys zadłużeniowy części państw Unii Gospodarczej i Walutowej, doprowadziła do recesji w strefie euro i pogorszenia globalnej koniunktury w 2012 roku. W 2012 roku gospodarka światowa rozwijała się najwolniej od 2009 roku. W 2013 roku nastąpiło przyspieszenie tempa jej wzrostu, w szczególności w krajach rozwiniętych, podczas gdy w większości gospodarek rozwijających się i wschodzących wzrost gospodarczy spowolnił. Na podtrzymanie ożywienia gospodarki światowej w 2014 roku wpłynęła głównie poprawa koniunktury w krajach rozwiniętych, w tym zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych (*Sytuacja makroekonomiczna*..., 2015). W największych gospodarkach wschodzących dynamika aktywności makroekonomicznej była relatywnie niska, a w niektórych z nich (Chiny, Rosja) doszło do jej wyraźnego obniżenia (*World Economic*..., 2015; *Monetary Policy*..., 2014). Mimo spowolnienia wzrost gospodarczy w krajach rozwijających się i wschodzących pozostawał wyższy niż w krajach rozwiniętych. Rok 2015 przyniósł umiarkowaną poprawę w gospodarce światowej. Podobnie jak w latach poprzednich, szybciej rosły gospodarki państw rozwijających się, przede wszystkim z obszaru Azji, Afryki Subsaharyjskiej oraz Europy (z wyłączeniem Wspólnoty Niepodległych Państw) niż gospodarki państw wysokorozwiniętych. Słabemu ożywieniu w strefie euro towarzyszyła poważna recesja w krajach transformujących się, w tym zwłaszcza w Rosji i na Ukrainie (*World Economic*..., 2016).

Tabela 1

Produkt krajowy brutto w wybranych regionach i krajach świata

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
	Produkt krajowy brutto, ceny bieżące, ogółem – mld USD			
ŚWIAT	74 796,7	76 830,8	78 612,1	74 176,9
Kraje rozwinięte gospodarczo	44 341,1	44 578,8	45 424,1	42 718,3
Kraje rozwijające się	27 479,2	29 142,9	30 335,1	29 466,3
Kraje transformujące się[a]	2 976,4	3 109,0	2 853,0	1 992,2
Afryka	2 337,9	2 410,7	2 502,1	2 267,6
Ameryka Północna, Środkowa i Południowa	24 129,4	24 856,6	25 454,6	25 000,5
Ameryka Północna	17 987,5	18 542,2	19 194,1	19 597,4
Australia i Oceania	1 799,7	1 764,9	1 697,6	1 448,5
Azja	25 563,6	25 987,1	26 821,7	26 514,8
Chiny	8 570,3	9 635,0	10 534,5	11 158,5
Indie	1 862,2	1 923,8	2 046,3	2 116,2
Europa	20 966,2	21 820,4	22 136,2	18 945,4
Polska	500,3	524,2	545,2	477,1
	na 1 mieszkańca w USD			
ŚWIAT	10 541	10 700	10 822	10 095
Kraje rozwinięte gospodarczo	43 545	43 623	44 299	41 518
Kraje rozwijające się	4 761	4 980	5 114	4 902
Kraje transformujące się[a]	9 743	10 143	9 277	6 459
Afryka	2 130	2 141	2 166	1 914
Ameryka Północna, Środkowa i Południowa	25 071	25 572	25 933	25 229
Ameryka Północna	51 424	52 604	54 044	54 767
Australia i Oceania	48 227	46 576	44 133	37 107
Azja	6 001	6 035	6 167	6 036
Chiny	6 323	7 072	7 693	8 109
Indie	1 474	1 504	1 580	1 614
Europa	20 376	29 510	29 918	25 590
Polska	12 959	13 574	14 116	12 355
	ogółem, ceny stałe (rok poprzedni = 100)			
ŚWIAT	102,2	102,3	102,5	102,6
Kraje rozwinięte gospodarczo	101,0	101,2	101,8	102,2
Kraje rozwijające się	104,9	104,7	104,2	103,9
Kraje transformujące się[a]	103,1	101,9	100,9	97,4
Afryka	105,7	102,4	103,8	103,1
Ameryka Północna, Środkowa i Południowa	102,3	101,9	100,1	100,1
Ameryka Północna	102,2	101,7	102,4	102,5

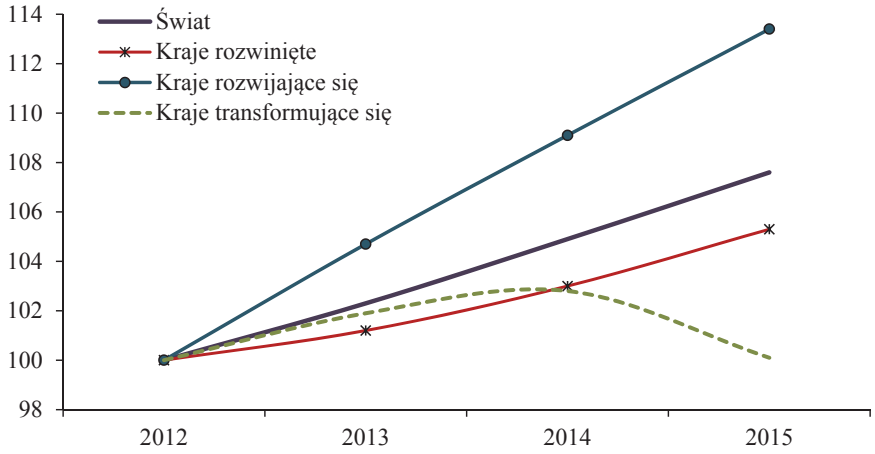
cd. Tabeli 1

Specification	2012	2013	2014	2015
	Gross domestic product, current prices, total – USD billion			
Australia and Oceania	102.5	102.4	102.4	102.6
Azja	104,2	104,6	104,0	104,0
Chiny	107,9	107,8	107,3	106,9
Indie	105,8	106,6	107,2	107,6
Europa	99,9	100,4	101,6	101,8
Polska	101,6	101,4	103,3	103,9

[a] Kraje Wspólnoty Niepodległych Państw oraz Gruzja, Albania, Chorwacja, Bośnia, Hercegowina, Kosowo, Czarnogóra, Serbia i Macedonia.

Źródło: dane ONZ i obliczenia własne.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że utrzymanie trendu rozwojowego w gospodarce światowej w latach 2012-2015 było w głównej mierze efektem znaczącego wzrostu gospodarczego krajów rozwijających się, gdzie realny PKB zwiększył się o 13,4%. Na tym tle szczególnie wyróżniały się wskaźniki wzrostu gospodarczego w krajach Azji Południowo-Wschodniej, zwłaszcza w Chinach (23,7%) i Indiach (23,0%). Gospodarki krajów wysoko rozwiniętych wzrosły średnio o 5,3%, a transformujących się pozostały w stagnacji (wzrost o 0,1%) (rys. 1). W Polsce, mimo niekorzystnych uwarunkowań zewnętrznych, realny wzrost PKB w latach 2012-2015 wyniósł 8,8% i był ponad dwukrotnie wyższy od średniego w Unii Europejskiej (4,1%).

Rys. 1. Dynamika PKB w USD, w cenach stałych (2012=100).

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ONZ.

PKB nominalny szacowany w dolarach amerykańskich według bieżącego kursu wymiany jest wyznacznikiem wielkości gospodarki, nie jest jednak najlepszą miarą zamożności społeczeństwa, ponieważ nie uwzględnia liczby ludności. Z tego powodu używa się innego wskaźnika, którym jest PKB *per capita*, czyli PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Analizując dane zawarte w tabeli 1, można zauważyć, że w latach 2012-2015 globalny PKB na mieszkańca obniżył się z ok. 10,5 do 10,1 tys. dolarów amerykańskich, tj. o 4,2%. Najbogatszym regionem świata pozostała Ameryka Północna, gdzie w 2015 roku PKB na mieszkańca kształtował się na poziomie 54,8 tys. USD rocznie, a najbiedniejszym – kraje afrykańskie, gdzie wyniósł zaledwie 1,9 tys. USD.

W celu oszacowania rzeczywistych poziomów zamożności wartości PKB poszczególnych regionów oraz krajów wyrażone w walutach narodowych przeliczane są na walutę międzynarodową (np. dolary amerykańskie) według umownych przeliczników zwanych parytetem siły nabywczej (*Purchasing Power Parity*, PPP). Wartość PKB liczona według PPP lepiej wyraża faktyczną wartość produkcji wytworzonej w danym kraju (regionie), uwzględnia bowiem różnice cen towarów i usług występujące na lokalnych (regionalnych) rynkach, jest także mniej podatna na wpływ wahań kursów walut (Begg, Fischer i Rudiger, 2007). Jednakże dane o wielkości PKB *per capita*, w parytecie siły nabywczej wyrażone w cenach bieżących nie odzwierciedlają efektu zmian cen i mogą służyć jedynie do porównań realnego PKB *per capita* między krajami w wybranym roku. Do określenia realnego wzrostu PKB *per capita* niezbędne jest ujęcie tych wielkości w cenach stałych.

Zgodnie z szacunkami MFW w 2015 roku wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca liczona według parytetu siły nabywczej, w cenach stałych z 2011 roku, wahała się od 3,6 tys. dolarów międzynarodowych w Afryce Subsaharyjskiej do 45,1 tys. dolarów w najbardziej gospodarczo rozwiniętych krajach świata (G7). Wysoki poziom tak liczonego PKB na mieszkańca osiągały również pozostałe kraje gospodarczo zaawansowane, z wyłączeniem G7 i strefy euro – 42,3 tys. dolarów oraz kraje Unii Europejskiej – 35,9 tys. dolarów. Do najmniej zamożnych zaliczały się, poza Afryką Subsaharyjską, rozwijające się i wschodzące kraje Azji oraz kraje z grupy ASEAN-5 (Indonezja, Malezja, Filipiny, Tajlandia i Wietnam), gdzie PKB na 1 mieszkańca według PPP, w cenach stałych, kształtował się na poziomie 9,4-10,4 tys. dolarów międzynarodowych (tab. 2)[2].

[2] Zróżnicowanie poziomu PKB między poszczególnymi krajami jest wynikiem działania złożonego układu uwarunkowań przyrodniczych, politycznych, społecznych, ekonomicznych, historycznych itp. Ograniczone ramy objętościowe artykułu nie pozwalają na szczegółową ich analizę. W literaturze przedmiotu, głównie z dziedziny ekonomii, geografii gospodarczej i stosunków międzynarodowych, można znaleźć wiele opracowań poświęconych temu zagadnieniu autorstwa m.in.: A. Bąkiewicza, Z. Dobosiewicza, R. Domańskiego, K. Kucińskiego, T. Olszewskiego, R. Piaseckiego, M.W. Solarza, J. Witkowskiego, M. Weresy i U. Żuławskiej.

Tabela 2

PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej (w dolarach międzynarodowych, ceny stałe z 2011 r.)

Wyszczególnienie	2012	2015	2015 2012=100
Kraje wysoko rozwinięte	41 795,9	43 520,5	104,1
Główne kraje wysoko rozwinięte (G7)	43 436,7	45 106,5	103,8
Pozostałe kraje wysoko rozwinięte (z wyłączeniem krajów G7 i strefy euro)	40 311,9	42 340,9	105,0
Unia Europejska	34 672,8	35 916,8	103,6
Polska	22 937,0	24 991,7	109,0
Kraje wschodzące i rozwijające się	9 201,5	10 120,7	110,0
Wspólnota Niepodległych Państw	17 546,6	17 697,7	100,9
Kraje wschodzące i rozwijające się Azji	7 965,8	9 429,8	118,4
Chiny	11 048,6	13 457,1	121,8
ASEAN-5 (Indonezja, Malezja, Filipiny, Tajlandia, Wietnam)	9 386,4	10 394,0	110,7
Kraje wschodzące i rozwijające się Europy	19 233,8	21 610,4	112,4
Ameryka Łacińska i Karaiby	14 462,6	14 563,6	100,7
Środkowy Wschód, Północna Afryka, Afganistan i Pakistan	12 345,2	12 443,7	100,8
Środkowy Wschód i Północna Afryka	16 727,0	16 671,6	99,7
Afryka Subsaharyjska	3 427,8	3 626,3	105,8

Źródło: dane MFW i obliczenia własne.

Interesująco przedstawiają się zmiany tych wielkości w latach 2012-2015. Wynika z nich, że wzrost zamożności mieszkańców krajów wschodzących i rozwijających się (10,0%) był szybszy niż krajów wysoko rozwiniętych (4,1%). W najwyżej rozwiniętych gospodarczo i najbogatszych krajach świata PKB *per capita* według PPP w cenach stałych wzrósł przeciętnie o 3,8%, w UE zwiększył się o 3,6%, a w Polsce o 9,0%. W krajach rozwijających się jego zmiany były różnokierunkowe i mocno zróżnicowane pod względem tempa. Najbardziej, bo o 18,4% wzrosła wartość PKB *per capita*, w cenach stałych, mierzona parytetem siły nabywczej w gospodarkach wschodzących i rozwijających się w Azji, w tym w Chinach o 21,8%. Wartość tego samego miernika zamożności w europejskich krajach wschodzących i rozwijających się oraz w grupie ASEAN-5 zwiększyła się odpowiednio o 12,4 i 10,7%. Realny poziom zamożności mieszkańców Afryki Subsaharyjskiej podniósł się o 5,8%, podczas gdy w krajach należących do Wspólnoty Niepodległych Państw oraz w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach wzrósł zaledwie o 0,7-0,9%. W przeciwieństwie do większości krajów rozwijających się, w krajach Środkowego Wschodu i Północnej Afryki realny poziom zamożności obniżył się o 0,3%.

Porównując realne wielkości PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej w 2012 i 2015 roku, można zauważyć, że w części najbiedniejszych regionów świata nastąpiło zmniejszenie dystansu dochodowego dzielącego je od najwyżej rozwiniętych regionów. Dotyczyło to zwłaszcza wschodzących i rozwijających się krajów azjatyckich. Za niekorzystne zjawisko należy natomiast uznać stosunkowo mały postęp krajów afrykańskich w tym zakresie. W 2012 roku poziom PKB na mieszkańca według PPP w cenach stałych w krajach G7 był 12,7-krotnie wyższy niż w krajach Afryki Subsaharyjskiej, a w 2015 roku 12,4-krotnie wyższy. Dane te pokazują, że choć w latach 2012-2015 dystanse między regionami świata pod względem zamożności zmalały, jednak zasadnicze różnice pozostały nadal. Z raportu Banku Światowego pt. Zmieniające się bogactwo narodów 2018 (*The Changing Wealth of Nations 2018*) wynika, że w 2015 roku kraje należące do OECD były 52 razy bogatsze, licząc *per capita*, od krajów biednych (Lange i in. (red.), 2018).

Tabela 3

Zróżnicowanie poziomu PKB per capita w wybranych krajach

Najbogatsze kraje świata			Najbiedniejsze kraje świata		
Wyszczególnienie	PKB *per capita* według PPP w dolarach międzynarodowych, ceny stałe		Wyszczególnienie	PKB *per capita* według PPP w dolarach międzynarodowych, ceny stałe	
	2015	2012		2015	2012
Katar	121 898	144 216	Gwinea	1 717	1 659
Luksemburg	96 323	90 436	Gwinea Bissau	1 558	1 518
Makau	93 391	120 401	Togo	1 406	1 294
Singapur	80 892	76 029	Mozambik	1 120	992
Brunei	74 661	81 982	Malawi	1 058	1 006
Kuwejt	66 855	70 446	Niger	1 020	950
Norwegia	64 243	63 460	Liberia	821	811
Zjednoczone Emiraty Arabskie	63 039	60 718	Burundi	781	788
Irlandia	61 679	45 227	Demokratyczna Republika Konga	721	620
Szwajcaria	55 810	54 725	Republika Środkowej Afryki	589	932

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MFW.

Z zestawienia państw świata uszeregowanych według wielkości PKB *per capita* wyrażonego w parytecie siły nabywczej w 2015 roku (w cenach z 2011 roku) wynika, że różnice pomiędzy dziesięcioma najbogatszymi krajami, których średni dochód zawierał się w granicach 55-122 tys. dolarów międzynarodowych i dzie-

sięcioma najbiedniejszymi, w których PKB *per capita* wyniósł 580-1720 dolarów międzynarodowych, były ponad stukrotne, a nawet ponad dwustukrotne. W porównaniu z 2012 roku w niektórych przypadkach różnice te uległy powiększeniu na niekorzyść krajów najbiedniejszych (Republika Środkowej Afryki) (tab. 3). Zobrazowane dysproporcje są szokujące. Stanowią one ogromny problem i duże wyzwanie dla krajów słabo rozwiniętych. W refleksji nad tym zagadnieniem godne uwagi wydaje się być stwierdzenie Góreckiego (2010, s. 111): „Nic więc dziwnego, że tak niski poziom dochodu sprzyja powstawaniu zjawiska głodu czy permanentnego niedożywienia. Prowadzi także do dramatycznej sytuacji w wielu aspektach życia gospodarczego i społecznego – do bardzo niskiego poziomu egzystencji ludności".

Kraje najbiedniejsze zawdzięczają swoje ubóstwo różnorodnym czynnikom; część z nich ma niekorzystny klimat, część znajduje się na terenach niesprzyjających rozwojowi gospodarczemu (pustynnych, bagiennych). W dużej części tych krajów brak jest elementarnej infrastruktury gospodarczej (dróg, połączeń telekomunikacyjnych i pocztowych, portów itp.). Niektóre pozbawione są kopalin bądź elementarnych bogactw naturalnych (lasów, rzek, źródeł wody pitnej). Powoduje to opóźnienia rozwojowe praktycznie we wszystkich dziedzinach życia. Ponadto lokalne wojny domowe, klęski żywiołowe i epidemie, zamachy, chciwość i korupcja lokalnych władz oraz słabość instytucjonalna państwa przyczyniają się do braku perspektyw rozwojowych najuboższej części społeczeństwa. W tych warunkach kraje najsłabiej rozwinięte nie prowadzą racjonalnej polityki ekonomicznej. Nie mają ani przesłanek, ani koncepcji polityki gospodarczej, która byłaby w stanie wprowadzić je na ścieżkę przyspieszonego rozwoju. Pozostają w zastoju, co oznacza *de facto* cofanie się w porównaniu z krajami, których gospodarka się rozwija. W tej sytuacji większość z tych krajów opiera swoją egzystencję na pomocy zagranicznej (Jeremczuk, 2011; Klima, 2016; Lendzion, 2015).

Choć poziom życia w krajach ubogich powoli się podnosi, przepaść między najbogatszymi i najbiedniejszymi krajami świata pozostaje ogromna. Z ponad 3,75 miliarda mieszkańców Ziemi tylko 1/3 żyje w regionach zamożnych, tj. w Europie, Ameryce Północnej, Australii i Japonii. Do niedawna wydawało się, że w dyskursie politycznym nierówności dochodowe przestają być tematem ważnym, co wynikało z przekonania, że rozwój gospodarczo-społeczny i postęp cywilizacyjny doprowadzą do ograniczenia tego problemu. Jak dotąd nie znaleziono jego rozwiązania, a obserwuje się widoczny wzrost globalnego bogactwa i jednocześnie ogromne nierówności w jego podziale. Istniejące i pogłębiające się nierówności dochodowe w skali globalnej stanowią jedno z kluczowych wyzwań współczesnego świata. Ich skutkiem jest duża nierównomierność w zakresie możliwości zaspokojenia potrzeb mieszkańców Ziemi, w tym także elementarnych potrzeb związanych z wyżywieniem. W krajach najbogatszych powszechne jest zjawisko nadkonsumpcji artykułów rolno-spożywczych, podczas gdy ludność biednych krajów zmaga się z problemem głodu i niedożywienia.

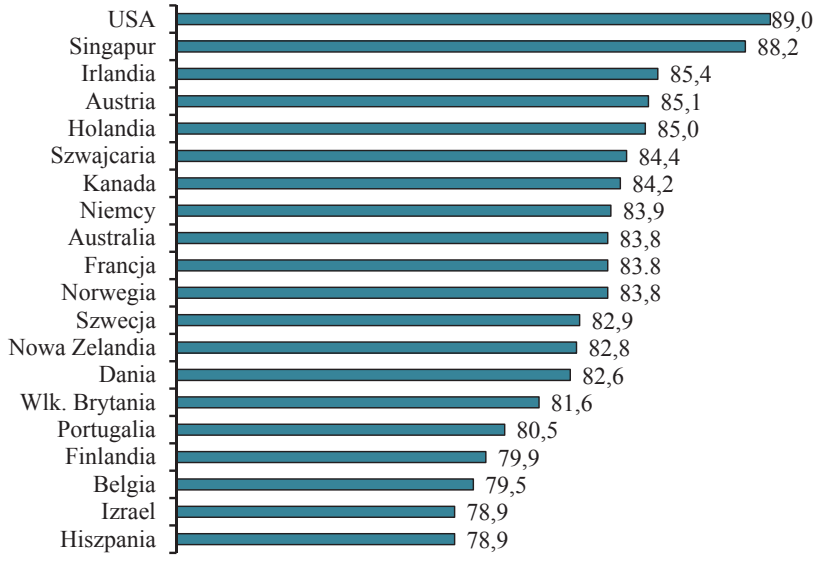
Poziom bezpieczeństwa żywnościowego wybranych regionów i krajów świata w latach 2012-2015

Jednym z głównych wskaźników ilustrujących stan wyżywienia ludności świata jest liczba osób niedożywionych i głodujących. Według FAO w latach 2014-2016 w skali świata liczba niedożywionych osób sięgała 789,1 mln, a ich udział w całkowitej populacji wyniósł 10,7%. W krajach o dochodach poniżej średniego poziomu żyło 398,4 mln niedożywionych osób, tj. 13,6% całkowitej liczby mieszkańców tych krajów, a w krajach o niskim poziomie dochodów – 182,3 mln, tj. 13,0% ich populacji. Szacuje się, że krajem o największym zasięgu niedożywienia była Republika Środkowej Afryki, gdzie w 2015 roku liczba niedożywionych stanowiła 58,6% całej populacji (*The State of Food...*, 2017; *Global Hunger...,* 2017). Ludzie niedożywieni żyją także w krajach gospodarczo rozwiniętych. Według statystyk krajowych ich liczba jest zazwyczaj określana poniżej 5% populacji tych krajów. Szacuje się, że w Polsce w 2015 roku około 2,5% mieszkańców borykało się z problemem niedożywienia. W większości regionów i krajów świata, w stosunku do lat 2004-2006, bezwzględna liczba i procentowy udział niedożywionych w populacji zmalały, ale w niektórych krajach (m.in. Republika Środkowej Afryki, Liberia, Madagaskar, Uganda, Namibia) uległy zwiększeniu. W krajach o niskich dochodach przybyło 30,3 mln niedożywionych osób, a w Afryce Subsaharyjskiej 33,3 mln. Powyższe dane pokazują, że problem wyżywienia ludności świata jest wciąż aktualny, a kwestia zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego w największym stopniu dotyczy krajów rozwijających się i dysponujących niskim przeciętnym poziomem dochodu na mieszkańca.

Zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego nie jest możliwe bez odpowiednich narzędzi pomiaru. Takim narzędziem jest Światowy Indeks Bezpieczeństwa Żywnościowego (*Global Food Security Index,* GFSI), który na bieżąco bada osiągalność cenową, dostęp do żywności oraz jej jakość i bezpieczeństwo w większości krajów świata. Przy jego pomocy można analizować zależności pomiędzy czynnikami wpływającymi na bezpieczeństwo żywnościowe w poszczególnych krajach, jednak nie ukazuje on wprost tych zależności, ani nie identyfikuje kluczowych elementów determinujących wynik danego kraju. Rozważając poszczególne kategorie indeksu i ich narzędzia analityczne (m.in. udział konsumpcji żywności w wydatkach gospodarstwa domowego, progi światowego ubóstwa, dostęp do finansowania dla rolników, PKB *per capita*, standardy żywnościowe, wydatki publiczne na działania badawcze i rozwojowe dla rolnictwa, stabilność produkcji rolniczej, infrastruktura w rolnictwie, poziom strat żywności, poziom cen żywności), można zauważyć, że mają one bezpośredni związek z poziomem rozwoju gospodarczego. Ich szczegółowa analiza upoważnia do sformułowania poglądu, że wzrost gospodarczy jest głównym czynnikiem determinującym poprawę bezpieczeństwa żywnościowego. Do jego weryfikacji może posłużyć konfrontacja wskaźników GFSI w poszczególnych regionach i krajach świata ze wskaźnikami poziomu i wzrostu gospodarczego w badanym okresie.

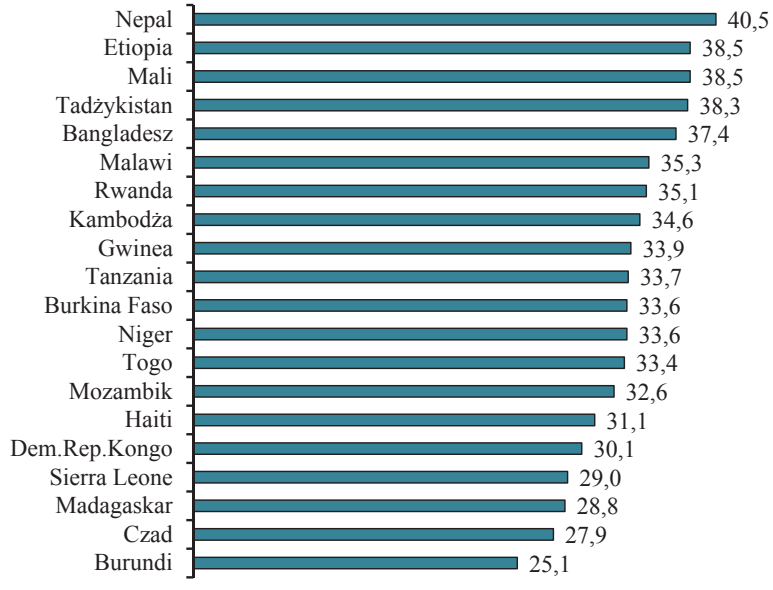
W 2015 roku Światowy Indeks Bezpieczeństwa Żywnościowego w stustopniowej skali dla 109 krajów wyniósł 55,8 pkt., przy dużym jego zróżnicowaniu w poszczególnych krajach. Pierwsze miejsce w rankingu zajęły Stany Zjednoczone (89,0 pkt.). Na drugim miejscu uplasował się Singapur (88,2 pkt.), a na trzecim Irlandia (85,4 pkt.). Pierwszą dziesiątkę krajów o najwyższym poziomie bezpieczeństwa żywnościowego zamknęły trzy kraje, które uzyskały identyczną punktację (83,8 pkt.), tj. Australia, Francja i Norwegia (rys. 2). Najniżej ocenianymi państwami pod tym względem były: Sierra Leone (29,0 pkt.), Madagaskar (28,8 pkt.), Czad (27,9 pkt.) i Burundi (25,1 pkt.) (*Global Food Security...*, 2015) (rys. 2 i 3).

Regionalne różnice przedstawiały się następująco: najwyższą punktację osiągnęła Ameryka Północna (80,6 pkt) i Europa (75,7 pkt.). Kraje Środkowego Wschodu i Północnej Afryki uzyskały łącznie 61,0 pkt., a kraje Ameryki Środkowej i Południowej – 58,0 pkt. Wynik Azji i Pacyfiku to 57,3 pkt., a Afryki Subsaharyjskiej – 37,8 pkt. Polska otrzymała 74,2 pkt. na 100 możliwych, co dało jej 28. miejsce wśród monitorowanych krajów i 17. miejsce w rankingu krajów europejskich. W Ameryce Północnej najwyższym poziomem bezpieczeństwa żywnościowego charakteryzowały się Stany Zjednoczone (89,0 pkt.), nieco niższym Kanada (84,2 pkt.), a najniższym Meksyk (68,7 pkt.). Europa jest złożonym regionem, gdyż składa się z gospodarczo zaawansowanych, zamożnych krajów Europy Zachodniej oraz krajów zmieniających typ gospodarki położonych w Europie Środkowej i Wschodniej. W pierwszej grupie krajów indeks bezpieczeństwa żywnościowego kształtował się na poziomie 81,6-85,4 pkt, a w drugiej – 56,1-74,9 pkt. W pozostałych regionach zróżnicowanie poziomu bezpieczeństwa żywnościowego było jeszcze większe. W Ameryce Środkowej i Południowej najwyższą punktację osiągnęło Chile (73,4 pkt.), a najniższą Haiti (31,1 pkt.). W regionie Środkowego Wschodu i Północnej Afryki najbardziej bezpiecznym pod względem żywnościowym krajem był Izrael (78,9 pkt., 19. miejsce w rankingu światowym), a najmniej – Jemen (37,3 pkt.). Wśród krajów Azji i Pacyfiku najwyższy poziom bezpieczeństwa żywnościowego osiągnęły: Singapur (88,2 pkt) i Australia (83,8 pkt.), zajmujące odpowiednio drugą i dziewiątą pozycję w światowym rankingu GFSI, podczas gdy w Bangladeszu i Kambodży wskaźniki bezpieczeństwa żywnościowego wyniosły odpowiednio 37,4 i 34,6 pkt. Regionem najbardziej zróżnicowanym pod względem poziomu bezpieczeństwa żywnościowego była Afryka Subsaharyjska, gdzie wartości GFSI zawierały się w przedziale od 25,1 pkt. (Burundi) do 64,5 pkt. (Południowa Afryka).

Rys. 2. Ranking 20 krajów o najwyższych wskaźnikach bezpieczeństwa żywnościowego w 2015 r. (kraje o wysokich dochodach).

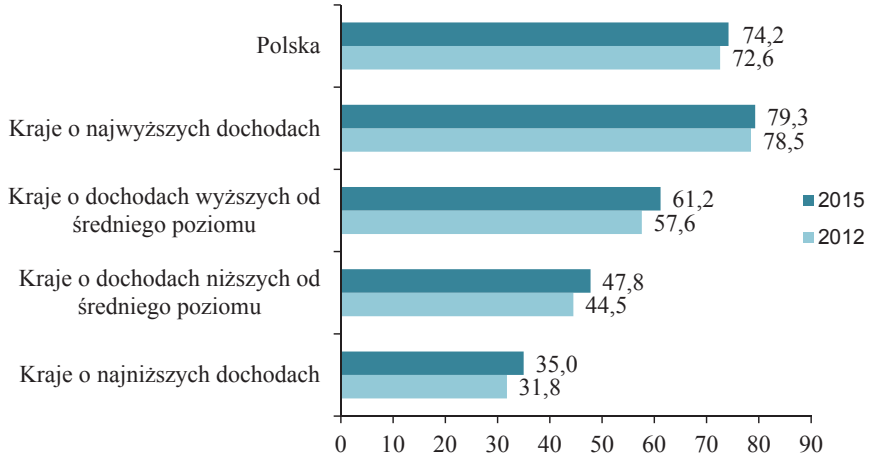
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Global Food Security Index 2015*.

Rys. 3. Ranking 20 krajów o najniższych wskaźnikach bezpieczeństwa żywnościowego w 2015 r. (kraje o niskich dochodach).

Źródło: jak dla rysunku 2.

Analiza wielkości GFSI wskazuje na ogromne dysproporcje pod względem bezpieczeństwa żywnościowego pomiędzy krajami (regionami) wysoko i słabo rozwiniętymi. Najlepsze wyniki osiągnęły kraje o wysokim poziomie PKB na mieszkańca, podczas gdy najniższą punktację odnotowano w krajach o niskich dochodach, w tym zwłaszcza z regionu Afryki Subsaharyjskiej. Z rysunku 4 wynika, że w 2015 r. wartość GFSI w krajach najbogatszych wyniosła 79,3 pkt. i była ponad dwukrotnie wyższa niż w krajach o najniższych dochodach, gdzie osiągnęła 35,0 pkt.

Rys. 4. Wartości Światowego Indeksu Bezpieczeństwa Żywnościowego w krajach o różnym poziomie dochodów w 2012 r. i 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Global Food Security Index 2012* i *Global Food Security Index 2015*.

O sile związku pomiędzy wartością indeksu bezpieczeństwa żywnościowego a poziomem PKB świadczy wartość współczynnika korelacji. Im jest on bliższy 1, tym zależność jest silniejsza. Przyjmuje się, że wartość w przedziale 0,2-0,4 oznacza zależność słabą, w przedziale 0,4-0,7 – umiarkowaną, 0,7-0,9 – znaczącą, a powyżej 0,9 – bardzo silną (Ostrasiewicz, Rusnak i Siedlecka, 2001). Z przeprowadzonych badań wynika, że w 2015 roku współczynnik korelacji Pearsona pomiędzy indeksem bezpieczeństwa żywnościowego a PKB *per capita* według PPP w cenach stałych obliczony dla 20 najbogatszych krajów świata (uzyskujących dochód w wysokości 12,616 tys. USD *per capita* i więcej) wyniósł 0,78. Dla krajów o najniższych dochodach (1,035 tys. USD *per capita* i mniej) był on niższy (0,61), ale potwierdzający istotną zależność. Według badań Kraciuka w 2016 roku wartość tego współczynnika dla krajów Unii Europejskiej kształtowała się na poziomie 0,89 (Kraciuk, 2017). Słabszy związek pomiędzy poziomem bezpieczeństwa żywnościowego i poziomem PKB *per capita* w krajach biedniejszych niż bogatszych jest interesującym zjawiskiem. Można przypuszczać, że w tej pierwszej grupie krajów w większym stopniu ujawniają się ułomności PKB jako miernika dobrobytu.

Pamiętać należy, że PKB jest wskaźnikiem mierzącym produkcję, a nie korzyści, jakie z tej produkcji czerpie społeczeństwo. PKB nie uwzględnia wielu ważnych czynników decydujących o poziomie życia danego społeczeństwa, a przede wszystkim nie mówi o rozłożeniu dochodów pomiędzy różnymi grupami ludności[3]. Z danych OECD i Banku Światowego wynika, że w krajach rozwijających się, zwłaszcza z obszaru Afryki, Azji i Ameryki Południowej, stopień nierówności podziału sumy dochodów, mierzonych produktem krajowym brutto, pomiędzy mieszkańców krajów jest bardzo wysoki[4]. Często wzrost gospodarczy w krajach najbiedniejszych ma charakter *export-led growth*. Oznacza to koncentrację działalności w kilku sektorach funkcjonujących na zasadzie enklaw, bez większych powiązań z resztą gospodarki. W takiej sytuacji tylko niewielka część zasobu siły roboczej odnosi korzyści ze wzrostu gospodarczego. W krajach najbiedniejszych obserwuje się proces negatywnej deagraryzacji. Część ludności wiejskiej emigruje do miast, zasilając szeregi bezrobotnych i bezdomnych. W niektórych z nich zwiększają się nierówności w podziale dochodu. Kumulacja tych czynników powoduje, że nawet w warunkach rosnącego PKB *per capita* nie zmniejszają się w tych krajach rozmiary ubóstwa.

Porównując wielkości GFSI z lat 2012-2015, można zauważyć, że prawie w każdym regionie świata nastąpił ich wzrost, co oznacza poprawę stanu bezpieczeństwa żywnościowego. W regionie Azji i Pacyfiku GFSI zwiększył się o 5,5 pkt., w Afryce Subsaharyjskiej o 5,4 pkt., w krajach Środkowego Wschodu i Północnej Afryki o 5,1 pkt., a w Środkowej i Południowej Ameryce o 4,3 pkt. Niewielki jego wzrost odnotowano natomiast w Ameryce Północnej (o 0,4 pkt.), zaś w Europie spadek (o 1,0 pkt.). Ogólny indeks bezpieczeństwa żywnościowego dla 109 krajów wzrósł o 2,7 pkt., przy czym w krajach mniej zamożnych jego wzrost (o 3,2 pkt.) był znacznie wyższy niż w krajach najzamożniejszych (o 0,8 pkt.) (rys. 4), co należy uznać za zjawisko pozytywne. Największą poprawę bezpieczeństwa żywnościowego odnotowano w krajach o dochodach średnich i wyższych od średniego poziomu, gdzie GFSI wzrósł o 3,6 pkt. Zmiany te były silnie skorelowane ze zmianami PKB na mieszkańca (tab. 2). Z danych Banku Światowego wynika, że w 2015 r., w porównaniu z 2012 roku, PKB *per capita* według PPP w cenach stałych 2011 r., w przeliczeniu na dolary międzynarodowe, w krajach o wysokich dochodach wzrósł o 4,2%, podczas gdy w krajach o dochodach średnich i wyższych od średniego poziomu zwiększył się o 11,1%, a w krajach o niskich dochodach o 8,8% (*GDP per capita*…, 2015). Niewielki spadek bezpieczeństwa żywnościowego w Europie był efektem niskiego tempa wzrostu gospodarczego w krajach strefy euro (2,2%) i WNP (0,9%). Jednakże kraje Europy Zachodniej zachowały wysoką pozycję w światowym rankingu GFSI, wciąż znacząco wyprzedzają pod tym względem inne kraje i są punktem odniesienia dobrych praktyk bezpieczeństwa żywnościowego w krajach wysoko rozwiniętych.

[3] Jeżeli np. w jakimś kraju na górny decyl będzie przypadać 40% dochodów, a na pozostałe 90% społeczeństwa – 60% dochodów, to mimo wysokiego poziomu PKB nierówności w tym kraju mogą być bardzo duże.

[4] Według OECD w 2015 r. współczynnik Giniego w Południowej Afryce wyniósł 0,620, w Meksyku 0,459, w Chile 0,545, na Kostaryce 0,480, a w Brazylii 0,470, podczas gdy w Islandii, Słowenii, Słowacji, Czechach i Finlandii kształtował się na poziomie 0,246-0,260.

Zmiany GFSI w latach 2012-2015 świadczą o zmniejszeniu się dysproporcji w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego pomiędzy krajami słabo i wysoko rozwiniętymi. Wskazują także na zmniejszenie się różnic między najbardziej i najmniej bezpiecznymi pod względem żywnościowym krajami, będące wynikiem wzrostu poziomu bezpieczeństwa żywnościowego w najuboższych krajach świata, w tym zwłaszcza w krajach Afryki Subsaharyjskiej (m.in. w Senegalu o 12,9 pkt., Etiopii o 12,1 pkt., Demokratycznej Republice Konga o 11,7 pkt., Sudanie o 8,9 pkt. oraz Mali i Malawi po 8,1 pkt.).

Analiza tych wielkości na tle skumulowanych wskaźników wzrostu gospodarczego sugeruje, że o wzroście światowego bezpieczeństwa żywnościowego w latach 2012-2015 zadecydował utrzymujący się w większości regionów trend ekspansji gospodarczej, a zwłaszcza szybki wzrost gospodarczy w krajach wschodzących i rozwijających się Azji i Afryki Subsaharyjskiej. Dodatkowym czynnikiem wspierającym bezpieczeństwo żywnościowe był spadek światowych cen żywności, który znacząco wpłynął na poprawę poziomu życia ludności w biedniejszych krajach o wysokim udziale żywności w strukturze domowych wydatków (*FAO Food Price…*, 2018). Kluczowe znaczenie dla zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego miały również programy żywnościowe oraz inwestycje rządowe w rolnictwo i infrastrukturę krajów rozwijających się, podjęte po kryzysie żywnościowym i wstrząsach cen żywności w latach 2007-2008 (*The State of Food Insecurity...*, 2009; *Global Food Crisis...*, 2013). Czynniki te wchodzą w skład układu sześciu elementów branych pod uwagę przez Economist Intelligence Unit przy ustalaniu punktacji w kategorii Affordability, będącej jedną z trzech kategorii uwzględnianych w globalnym indeksie, określaną mianem osiągalności, dostępności bądź przystępności cenowej żywności. Z badań autorów *Global Food Security Index 2015* wynika, że w 2015 roku, w porównaniu z 2012 roku, wielkość tej kategorii wzrosła o 3 pkt., przy wzroście GFSI o 2,7 pkt. Ponad 70% ze 109 monitorowanych krajów poprawiło swój wynik w tym obszarze.

Przeprowadzone badania pokazały, że osiągalność cenowa żywności jest bardzo silnie powiązana z sytuacją dochodową ludności, określaną przez wielkość PKB *per capita* w PPP, co potwierdził współczynnik korelacji Pearsona wynoszący 0,87 (*Global Food Security...*, 2015). W 2014 roku w krajach o wysokich dochodach osiągalność cenowa żywności uzyskała wynik 84,3 pkt. na 100 możliwych, w krajach o dochodach powyżej średniego poziomu – 59,9 pkt, w krajach o dochodach poniżej średniego poziomu – 41,5 pkt., a w krajach o niskich dochodach – 26,4 pkt. (*Global Food Security...*, 2014). Dane te sugerują, że występujące zróżnicowanie poziomu bezpieczeństwa żywnościowego pomiędzy regionami i krajami świata jest przede wszystkim konsekwencją różnic w poziomie rozwoju gospodarczego.

Podsumowanie

Celem artykułu było przedstawienie zróżnicowania poziomu PKB i bezpieczeństwa żywnościowego w przekroju wybranych regionów i krajów świata oraz wskazanie związków między zmianami PKB i bezpieczeństwa żywnościowego w latach 2012-2015. Punktem wyjścia podjętych rozważań było przyjęcie założenia, że poziom bezpieczeństwa żywnościowego jest w znacznym stopniu związany z poziomem zamożności, który w sposób syntetyczny wyrażany jest wysokością produktu krajowego brutto w przeliczeniu na mieszkańca i na rok. Przeprowadzone analizy pokazały, że wskaźnik ten jest ogromnie zróżnicowany pod względem geograficznym. Zgodnie z szacunkami MFW w 2015 roku wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca liczona według parytetu siły nabywczej, w cenach stałych z 2011 roku, wahała się od 3,6 tys. dolarów międzynarodowych w Afryce Subsaharyjskiej do 45,1 tys. dolarów w najbardziej gospodarczo rozwiniętych krajach świata (G7). Analizując jego zmiany, stwierdzono, że w latach 2012-2015 wzrost zamożności mieszkańców krajów słabiej rozwiniętych gospodarczo był szybszy niż krajów wysoko rozwiniętych, co było wynikiem wysokiego tempa wzrostu gospodarczego krajów wschodzących i rozwijających się w Azji oraz w Europie[5]. W efekcie nastąpiło zmniejszenie dystansu dochodowego dzielącego kraje biedniejsze od najwyżej rozwiniętych regionów. Dotyczyło to zwłaszcza wschodzących i rozwijających się krajów azjatyckich.

Utrzymujący się w latach 2012-2015 stabilny wzrost światowej gospodarki wpłynął na poprawę stanu bezpieczeństwa żywnościowego we wszystkich regionach. Indeksy bezpieczeństwa żywnościowego wzrosły bardziej w krajach biedniejszych niż najzamożniejszych, co było pozytywnym zjawiskiem. Nastąpiło zmniejszenie się dysproporcji w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego pomiędzy krajami słabo i wysoko rozwiniętymi, zmniejszyły się różnice między najbardziej i najmniej bezpiecznymi pod względem żywnościowym krajami, lecz istotne rozbieżności pozostały nadal.

Wyniki szczegółowej analizy poziomu bezpieczeństwa żywnościowego w poszczególnych regionach i krajach świata pozwoliły na potwierdzenie poglądu, że istniejące ogromne jego terytorialne zróżnicowanie jest konsekwencją zróżnicowanego poziomu rozwoju gospodarczego oraz związanego z nim zróżnicowania PKB i dochodów na mieszkańca. Stwierdzono, że w latach 2012-2015 geograficzne zróżnicowanie poziomu PKB na mieszkańca pokrywało się z terytorialnym obrazem poziomu bezpieczeństwa żywnościowego. Kraje znajdujące się na najniższych poziomach dochodu narodowego osiągały najniższe poziomy bezpieczeństwa żywnościowego, zaś najwyższym poziomem bezpieczeństwa żywnościowego charakteryzowały się kraje o najwyższym poziomie PKB na mieszkańca. Zauważono, że zależności pomiędzy bezpieczeństwem żywnościowym a poziomem rozwoju gospodarczego były bardziej czytelne w przypadku krajów wyżej rozwi-

[5] W badaniach Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego do krajów rozwijających się i wschodzących w Europie zaliczane są: Albania, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Węgry, Kosowo, Macedonia, Czarnogóra, Polska, Rumunia, Serbia i Turcja.

niętych gospodarczo, co potwierdziły współczynniki korelacji. Stwierdzono prawidłowość polegającą na tym, że wzrostowi poziomu PKB *per capita* towarzyszył wzrost poziomu bezpieczeństwa żywnościowego. Przeprowadzone analizy pokazały, że zaobserwowane w latach 2012-2015 zmiany bezpieczeństwa żywnościowego w różnych regionach i krajach świata były silnie skorelowane ze zmianami PKB na mieszkańca tych krajów, a największa poprawa bezpieczeństwa żywnościowego dokonała się w krajach o najwyższym tempie wzrostu PKB *per capita*. Mimo że wskaźnik PKB obarczony jest istotnymi wadami, jego wpływ na poziom bezpieczeństwa żywnościowego jest wyraźny i jednoznaczny, tj. pozytywny. Oznacza to, że wszelkie zjawiska jakościowe, które wykorzystywane są do budowy GFSI, są uwarunkowane zjawiskami ilościowymi, a przede wszystkim wzrostem PKB i dochodów ludności, o czym świadczą wysokie współczynniki korelacji pomiędzy PKB *per capita* a wielkością wskaźnika bezpieczeństwa żywnościowego. Wskazuje to jednoznacznie, że poprawa bezpieczeństwa żywnościowego jest uzależniona od wysokości dochodów na mieszkańca. Tym samym można uznać, że podstawowym warunkiem koniecznym dla poprawy bezpieczeństwa żywnościowego i priorytetem dla krajów biedniejszych powinien być wzrost gospodarczy i zwiększenie dochodów ich mieszkańców. Dochody osobiste są bowiem głównym czynnikiem decydującym o sile nabywczej ludności i gwarantem bezpieczeństwa żywnościowego w aspekcie ekonomicznym. Na zależności między bezpieczeństwem żywnościowym a poziomem dochodu wskazywali m.in. Sen (2001) i Swinnen (2015). Sen jako jeden z pierwszych dowiódł, że mogą występować klęski głodu na obszarach, gdzie jest dość żywności, w regionach, gdzie pewne grupy ludności nie mają dostępu do żywności, nawet wtedy, gdy jest ona fizycznie dostępna. Swinnen wykazał, że spośród wielu czynników wpływających na brak bezpieczeństwa żywnościowego najważniejsza jest wysokość realnego dochodu, a korelacja pomiędzy bezpieczeństwem żywnościowym a dochodem kształtuje się na poziomie ok. 70%.

Literatura

Begg, D., Fischer, S., Rudiger, D. (2007). *Makroekonomia*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Burda, M., Wyplosz, C. (2013). *Makroekonomia*. Podręcznik europejski. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Bywalec, C., Rudnicki, L. (2002). *Konsumpcja*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Cieślik, E. (2008). Wybrane alternatywne sposoby mierzenia poziomu rozwoju gospodarczego. *Equilibrium, nr 1-2*(1), s. 145-160.

Daras, T., Zienkowski, L., Żółkiewski, Z. (2006). Zróżnicowanie dochodów i sfera ubóstwa w Polsce w latach 1993-2004. *Bank i Kredyt*, nr 11-12, s. 27-45.

FAO Food Price Index (2018). Rome: FAO. Pobrane z: www.fao.org.

Florczak, W. (2008). Wskaźniki zrównoważonego rozwoju. *Wiadomości Statystyczne*, nr 3, s. 14-34.

Gawęcki, J. (2004). Jakość żywności i jej uwarunkowania. W: J. Gawęcki, T. Mossor-Pietraszewska (red.). *Kompendium wiedzy o żywności, żywieniu i zdrowiu* (s. 23-51). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

GDP per capita, PPP (constant 2011, international $. (2015). Washington DC.: World Bank Group. Pobrane z: www.data.worldbank.org/indicator/.

Global Food Crisis Response Program. (2013). Washington DC.: World Bank. Pobrane z: www.worldbank.org/en/results/2013/04/11/global-food-crisis-response-program-results-profile.

Global Food Security Index 2012 (2013). The Economist Intelligence Unit. Pobrane z: www.foodsecurityindex.eiu.com/.

Global Food Security Index 2014 (2015). The Economist Intelligence Unit. Pobrane z: www.foodsecurityindex.eiu.com/.

Global Food Security Index 2015 (2016). The Economist Intelligence Unit. Pobrane z: www.foodsecurityindex.eiu.com/.

Global Hunger Index. The Inequalities of Hunger. (2017). Washington DC., Dublin, Bonn: IFPRI. Pobrane z: www.ifpri.org/publication/2017.

Górecki, J. (2010). Aktualna sytuacja żywnościowa świata. *Wieś i Rolnictwo*, nr 3, s. 107-117.

GUS (2017). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*. Warszawa: GUS.

Jeremczuk, E.J. (2011). Suwerenność żywieniowa – problem nie tylko kontynentu afrykańskiego. *Forum Politologiczne*, t. 12, s. 87-108.

Klima, S. (2016). Determinanty i bariery rozwoju krajów rozwijających się. W: B. Pera, S. Wydymus (red.). *Kraje rozwijające się w globalnej wymianie handlowej* (41-69). Warszawa: Difin.

Kowrygo B. (2000). Studium wpływu gospodarki rynkowej na sferę żywności i żywienia w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.

Kraciuk, J. (2017). Bezpieczeństwo żywnościowe krajów Unii Europejskiej. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, t. XIX (z. 3), s. 150-155. DOI:10.5604/01/3001/0010.3238

Krugman, P., Wells, R. (2012). *makroEKONOMIA*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Lange, G.M., Wodon, Q., Carey, K. (red.). (2018). *The Changing Wealth of Nations 2018*. Washington, DC: World Bank.

Lendzion, K. (2015). Bariery rozwoju Afryki Subsaharyjskiej na początku XXI wieku. W: A. Wołk, A. Potasińska (red.). *Nierówności społeczne we współczesnym świecie* (s. 79-92). Warszawa: Wydawnictwo UKSW.

Lis, S. (2011). *Współczesna makroekonomia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Małysz, J. (2009). Ekonomiczna interpretacja bezpieczeństwa żywnościowego. W: S. Kowalczyk (red.). *Bezpieczeństwo żywności w erze globalizacji* (s. 79-121). Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.

Mankiw, G.N., Taylor, M.P. (2016). *Makroekonomia*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Miciuła, I. (2015). Finansowa wycena dobrobytu społeczno-ekonomicznego państw na podstawie mierników syntetycznych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego,* nr 855. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, nr 74, t. 2, s. 521-531.

Milewski, R. (red.). (2012). *Elementarne zagadnienia ekonomii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Monetary Policy Report. (2014). Bank of Russia. Pobrane z: www.cbr.ru/eng/publ.

Nasiłowski, M. (2016). *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*. Warszawa: Wydawnictwo Key Text.

National Accounts Statistics: Analysis of Main Aggregates, 2015. (2017). New York: United Nations. Pobrane z: www.unstats.un.org/unsd/nationalaccounts/sdPubs/ama-2015.pdf.

Nawrot, W. (2009). *Globalny kryzys finansowy XXI wieku. Przyczyny, przebieg, skutki, prognozy*. Warszawa: Wydawnictwa Fachowe CeDeWu.

Ostrasiewicz, S., Rusnak, Z., Siedlecka, U. (2001). *Statystyka. Elementy teorii i zadania*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.

Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego. (2009). Warszawa: NBP.

Rosicki, R. (2010). Międzynarodowe i europejskie koncepcje zrównoważonego rozwoju. *Przegląd Naukowo-Metodyczny*, nr 4, s. 44-56.

Sen, A. (2001). Food Security and Entitlement. *Politica Internazionale*, no. 3-4, s. 19-25.

Stiglitz, J., Sen, A., Fitoussi, J.P. (2010). *Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up*. New York-London: The New Press.

Swinnen J. (2015). Inequality, not unavailability, is the main driver of food insecurity. Health. *Agriculture*, no. 5, s. 1-3. Pobrane z: www.horizon-magazine.eu/article/inequality-not-unavailability-main-driver-food-insecurity-prof-johan-swinnen_en.html.

Sytuacja makroekonomiczna w Polsce na tle procesów w gospodarce światowej w 2014 roku. (2015). Warszawa: GUS. Pobrane z: www.stat.gov.pl.

Światowy kryzys gospodarczy i jego wpływ na kraje rozwijające się. (2009). *Global Development Research Group. Policy Papers*, no. 1, s. 1-5. Pobrane z: www.gdrg.pl/wp-content/uploads/124_POLICY_PAPERS_nr 1_20091.pdf.

The State of Food Insecurity in the World 2009. Economic crisis – impacts and lessons learned. (2009). Rome: FAO.

The State of Food Insecurity in the World 2015 (2016). Rome: FAO. Pobrane z: www.fao.org/3/a-i4646e.pdf.

The State of Food Security and Nutrition in the World 2017. Building Resilience for Peace and Food Security. (2017). Rome: FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. Pobrane z: www.fao.org/3/a-17695e.pdf .

Van den Berg, J.C.J.M. (2007). Abolishing GDP. *Tinbergen Institute Discussion Paper,* No. 07-019/3. Pobrane z: www.econster.eu/bitstream/10419/86528/1/07-019.pdf.

Weingärtner, L. (2005). The Concept of Food and Nutrition Security. W: K. Klennert (red.), *Achieving Food Security and Nutrition Security. Action to Meet the Global Challange. A Training Course Reader*, 3-26. Bonn: InWEnt.

World Economic Outlook Database. (2017). Washington D.C.: IMF. Pobrane z: www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/index/aspx.

World Economic Outlook Update. (2016). Washington D.C.: IMF. Pobrane z: www.imf.org.

World Economic Situation and Prospects: Monthly Briefing. (2015). No. 74. New York: United Nations. Pobrane z: www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_mp.shtml.

ECONOMIC GROWTH VERSUS THE ISSUE OF FOOD SECURITY IN SELECTED REGIONS AND COUNTRIES WORLDWIDE

Abstract

The aim of this paper was to show the relationship between the level of economic growth and the state of food security in selected regions and countries in the world during 2012-2015. The source of the information was secondary data from GUS (Central Statistical Office), the United Nations, the World Bank, the International Monetary Fund and Global Food Security Index reports. The analyses showed significant territorial differences between levels of GDP and food security. It was apparent that higher levels of GDP were associated with higher levels of food security, and the biggest improvements in food security occurred in those countries with the fastest rise in GDP per capita. The high correlation between these indicators shows that the basic condition for improvement in world food security is economic growth and growth in real incomes, especially in poorer countries.

Keywords: economic growth, GDP per capita, purchasing power parity, global food security, less and highly developed countries.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 5.09.2018.

O ile nie jest to stwierdzone inaczej, wszystkie materiały na stronie są dostępne na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB.